

Po svojem bistvu in temeljnem dosegu ni toliko teoretskega kot izrazito literarnozgodovinskega značaja. Njegova glavna vrednost je v historičnem prikazu vseh pomembnejših poetik romana, podkrepljenem s številnimi zanimivimi podatki in izčrpno bibliografijo.

Tomo Virk

Ilija M. Petrović
LORD BAJRON
KOD JUGOSLOVENA

Institut za književnost i umetnost – Beograd,
Centar za kulturu – Požarevac,
Prosveta – Požarevac, 1989

Petrović je med Byronovimi raznovrstnimi idejami najbolj cenil svobodoljubje in dovolj stvarno dokazoval, da je bil ravno liberalizem glavni vzrok priljubljenosti tega angleškega pesnika in svetovljanskega pustolovca med osvobajajočimi in združujočimi se evropskimi narodi. Nič protislovnega pa se mu očitno ni zdelo, da je nazadnje uporabil zanj Mazzinijevo slikovito oznako, ki romantičnega literarnega individualista primerja z generalom in imperatorjem – nasprotnikom francoske revolucije, in ga imenoval »našega Napoleona književnosti« (prim. I. M. Petrović, *Lord Bajron kod Jugoslovena*, 1931, str. 121). Podobnost uspeha in osebne odmevnosti je v tej metafori potisnila v ozadje stvarne in ideološke različenosti med Napoleonovim vojaškim in Byronovim literarnim pohodom po Evropi. S perspektive 20. stoletja je bilo namreč predvsem po zaslugi primerjalnih literarnozgodovinskih študij že jasno, da je Byron v 19. stoletju navduševal ustvarjalce in bralce celo v mnogih evropskih deželah.

To so ugotavljale posebno »linearne raziskave vplivov«, ki so se

ukvarjale s prodori velikih avtorjev v druge kulture in jim je bil prav Byron eden izmed najpogostejših in najbolj hvaležnih objektov. Petrovićeva monografija spada med ambiciozna, širokopotezno zasnovana in po svoje še vedno aktualna tovrstna dela. Občudovanje zbuja dejstvo, da je sploh nastala, saj takih komparativističnih knjig še danes nobeden med jugoslovanskimi narodi nima ravno veliko. Presenetljivo pa je, da jo je avtor dokončal že proti koncu dvajsetih let in nato samo deloma objavil v začetku tridesetih; večji del rokopisa je ostal neobjavljen še skoraj 60 let in bil natisnjen komaj lani, v okviru počastitev 200-letnice Byronovega rojstva.

Zapoznela postumna objava že davno dokončanega sintetičnega znanstvenega dela je nenavaden anahronizem, pravzaprav popravljanje potrate, kakršne si stroka in nacionalna kultura v normalnih okoliščinah pač ne bi smeli dovoliti. Toda nenavadna usoda te knjige je očitno povezana s tem, da je bil nekaj posebnega tudi njen avtor, v povojnih desetletjih že skoraj pozabljeni, šele sčasoma spet upoštevani, čeprav zlasti v 20. letih zelo aktivni srbski književnik, urednik in komparativist Ilija M. Petrović (1895–1942). To se da razbrati iz dodatkov in spremnih študij k obema publikacijama – iz avtorjevega *Predgovora*, *Uvoda* in *Dodatka Predgovoru*, ki je bil natisnjen kot separat, priložen prvi knjigi (1931), ter iz uvodne razprave Iva Vidana in iz biografske študije Simhe Kabiljo-Šutić v drugi knjigi (1989).

S. Kabiljo-Šutić, ki je tudi urednica te knjige, je izčrpno, stvarno in razumevajoče predstavila Petrovićevo nevsakdanjo osebnost, življenje in delo, vključno z genezo njegove monografije o Byronu. Petrovića označuje kot »upornika in ustvarjalca«, opisuje ga kot temeljitega delavca, a nemir-

nega, občutljivega duha, ki je pri delu potreboval popolno intelektualno neodvisnost in si jo je vedno tudi zagotovil, četudi se je zaradi tega večkrat sprl z meceni, mentorji in predstojniki in živel v stalni eksistenčni negotovosti. Bil je levičarsko usmerjen samorastnik, toda ne samouk. Po burnih gimnazijskih letih v domačem Beogradu je visokošolski študij končal v Ameriki; z uspešnim zagovorom razprave o Byronovem vplivu na Lermontova si je leta 1923 pridobil akademsko stopnjo magistra (M.A.) na Kolumbijski univerzi v New Yorku. Za doktorsko disertacijo si je najprej hotel izbrati raziskavo o Byronovih odmevih v angleški književnosti, potem pa prešel na še neraziskano področje byronizma v jugoslovanskih književnostih. V petih letih naporenega dela je zbral presenetljivo bogato gradivo in ga obdelal v monografiji, ki jo je predložil kot doktorsko delo na beograjski univerzi. Ker pa je komisija ocenjevalni postopek nekorektno zavlačevala, se je odpovedal znanstveni karieri, sprejel službo suplenta na gimnaziji v Požarevcu, si pridobil nekaj finančne podpore za natis monografije o Byronu in leta 1931 objavil njen prvi, splošni del.

Ta obsega predvsem izčrpno predstavitev Byronovega opusa in idej, njegove osebnosti in združenih učinkov vsega trojega v večini evropskih književnosti, ter začetek osrednje tematike, napovedane v naslovu – prikaza byronizma pri Jugoslovanih. Tu so opisani prvi stiki, omembe in prevodi ter pomembnejši odmevi Byrona med našimi romantiki, predvsem pri Branku Radičeviću, v katerem je avtor odkril izrazitega byronista. Poglavje pa se na sredi, pred vmesnim naslovom *Bajron kod Prešerna i Vraza*, konča. V *Dodatku* je napovedano nadaljevanje – druga, obsežnejša knjiga, ki naj bi bila natisnjena, brž ko bi to omo-

gočil izkupiček od prodaje prve knjige. Toda v desetletju pred izbruhom druge svetovne vojne do tega ni prišlo, najbrž tudi zato, ker se je avtor čedalje bolj posvečal pedagoškemu in političnemu delu kot član prepovedane komunistične partije in bil zaradi tega večkrat zaprt. Po okupaciji je takoj odšel v partizane, kmalu nato pa je bil ujet, zaprt in leta 1942 ustreljen kot talec.

Petrović je svoje delo izrecno zasnoval kot dopolnilo že obstoječim ali še nastajajočim študijam o Byronu pri Angležih, Francozih, Nemcih, Italijanih, Američanih, Špancih, Rusih, Poljaki, Čehih, Bolgarih in Nizozemcih (prim. *Predgovor* k 1. knjigi, 1931, str. I, in poglavje *Bajronizam*, prav tam, str. 66–121). Ker pa je prva knjiga ostala torzo, je njegov osrednji, izvorni prispevek o byronizmu pri Jugoslovanih ostal v mednarodni strokovni javnosti neznan, čeprav je bil objavljeni del pozitivno ocenjen tudi v ugledni angleški »*Slavonic Review*«, ne le v domačih revijah.

V Sloveniji je na objavo s kratkim komentarjem opozoril ljubljanski dnevnik »*Jutro*« (*Studija o Byronu in byronizmu v jugoslovanski literaturi*, *Jutro* XII, št. 144, 25. 6. 1931). Ker pa je osrednji del študije ostal samo napovedan, ne preseneča, da objavljenega torza, ki dejansko ne ustreza naslovu, ni omenil Anton Ocvirk v *Teoriji primerjalne literarne zgodovine* (1936), kjer sicer navaja številne konkretne zglede za »linearno določanje vplivov«. Neodvisno od Petrovića se je z Byronovimi odmevi na Slovenskem ukvarjal Janko Kos (prim. poglavje *Prešeren in Byron* v monografiji *Prešeren in evropska romantika*, 1970, in več navedb v knjigi *Primerjalna zgodovina slovenske literature*, 1987). O Petrovićevi monografiji očitno ni nič vedel niti Gerhart Hoffmeister, ki je kot ne-

kakšen povzetek številnih parcialnih študij napisal sintetični pregled evropskega byronizma (*Byron und der europäische Byronismus*, 1983): ne Petroviča ne jugoslovanskih književnosti ne omenja niti v poglavju o Byronovem vplivu v južni Evropi, ki zajema iberski polotok, Grčijo, Turčijo in Albanijo, niti v poglavju o Byronu v slovanskih literaturah, ki upošteva samo rusko in poljsko, torej je veliko ožje od analognega Petrovičevega. Dejstvo, da byronizem v jugoslovanskih književnostih ni neraziskano področje, bo torej lahko upoštevano šele v prihodnje, s prav takim zaostankom, kakor je izšla Petrovičeva knjiga, in mogoče tudi s podobnimi posledicami.

Ne glede na svoje nesporne odlike namreč to delo danes tudi za nas ne more več imeti enakega pomena, kakor bi ga imelo, če bi izšlo takrat, ko je bilo napisano. Pred 60 leti je bilo tematsko in problemsko aktualno, metodološko moderno in gradivsko novo, saj je avtor zbral, odkril in povezal podatke o vseh pomembnejših pojavih byronizma v delu in nazorih srbskih, hrvaških in slovenskih literatov in publicistov od 20. let 19. stoletja, ko se pokažejo prvi oprijemljivi dokazi o poznavanju tega avtorja v našem komaj dobro zaživelem romantičnem leposlovju, od precej številnih kritičnih in meditativnih zapisov ob stoletnici pesnikove smrti sredi 20. let našega stoletja. Če bi takoj nato izšlo, bi bil pregled byronizma v opisanem stoletnem obdobju popoln, z današnjega vidika pa ostaja neobdelan večji del 20. stoletja. Ta je sicer v primeri s celotnim zajetim obdobjem krajši in na prvi pogled morda tudi manj važen, saj se je Byronova publicistična odmevnost po krajšem vzponu ob stoletnici smrti in objavi privlačno napisane Mauroisove biografije (*Byron*, 1930) spet vidno zmanjšala.

Toda ne povsod enako: največ slovenskih prevodov Byronove poezije, predvsem Menartovih, je npr. nastalo in izšlo po drugi svetovni vojni, takrat je bilo objavljeno tudi več analiz in prevrednotenjen Byronove vloge v slovenski literaturi 19. stoletja – poleg že omenjenih Kosovih študij zlasti Strojanova razprava o dveh prevodih *Parizine* (»Primerjalna književnost« VII, 1984, št. 1) in Maurova ocena slovenskih prevodov Byrona do l. 1945 (*From Albion's Shore: Lord Byron's Poetry in Slovene Translations Until 1945*. »Acta Neophilologica« XXII, 1989). – Tudi v hrvaški in srbski književnosti so bili po letu 1931 objavljeni novi prevodi in nove razprave o Byronu, celo moderni pesniki kljub privrženosti sodobnim smerem in gibanjem ob njem niso ostajali indiferentni. Od tega je marsikaj zajeto npr. v Filipovičevi monografiji *Englesko-hrvatske književne veze* (1972), medtem ko je knjiga Snežane Kičović-Pejaković *Engleska književnost u Srba u XVIII i XIX veku* (1973) glede Byrona vsebinska vzporednica pravkar objavljene Petrovičeve monografije, a seveda z drugačne perspektive: v njej je Byron obdelan kot eden mnogih, v Petrovičevi pa kot osrednji predmet raziskave.

Kljub obrnjenemu zaporedju teh objav Petrovičovo delo nazorno kaže, kako potrebna je izčrpna obravnava posameznih pomembnih pojavov, kakršen je byronizem, še posebno, če je zajet s širše časovne in geografsko-nacionalne perspektive. Seveda drži Vidanova ugotovitev, da je monografija bolj gradivska kakor problemska. Toda za pionirska dela je kaj takega skoraj neizogibno: vsega na mah pač ni mogoče storiti in vrsta problemov se lahko pokaže šele potem, ko je razviden obseg in značaj zbranih, tako ali drugače urejenih »empiričnih dejstev«.

Bistveno pa je, da je to delo opravljeno temeljito, da so zbrani podatki izčrpani in zanesljivi, predstavljeni brez selekcije, oprte na apriorne postulate ali zunajliterarne kriterije o pomembnosti posameznih osebnosti ali celo posameznih jugoslovanskih književnosti. Petrovič je zavestno ravnal kot znanstvenik, ki ga zanima, kaj bo odkril in dognal, ne kot ideolog, ki ve, katero tezo bo dokazoval ne glede na dostopna dejstva. Upošteval je vse znane vire, tiskano in rokopisno gradivo, zanimali so ga celo nastajajoči, še ne dokončani prevodi, informacije je iskal pri strokovnjakih in ustvarjalcih – za slovensko področje npr. v ljubljanskih knjižnicah, pri profesorju Ivanu Prijatelju, pri književniku Pavlu Fleretu in pri prevajalcu Griši Koritniku, za srbsko in hrvaško področje pa še v veliko večjem številu ustanov in pri številnejših konzultantih, kakor je razvidno iz avtorjevih zahval v *Predgovoru* (1931). Zato je slovenski byronizem pokazan od pomenljivih začetkov pri Čopu in Prešernu do tedanjih najnovejših, Koritnikovih prevodov, za katere je Petrovič zvedel, še preden so bili dokončani in potem le deloma natisnjeni l. 1929 v *Lističu iz angleške lirike* (prim. n.d., 1989, str. 171). Zdi se, da je Petrovič s posebnim veseljem pisal o svojih novih najdbah, byronistih, ki sicer niso veljali za ugledne ustvarjalce in jih niti nacionalna literarna zgodovina niti kritika nista upoštevali. S slovenskega področja spada med tovrstne navdušence npr. Franc Jeriša, ki je prevedel in v Bleiweisovih »Novicah« l. 1852 objavil celoten ciklus Byronovih *Hebrejskih melodij*.

Toda obdelava zbranega gradiva je posebno z vidika današnje razvitosti stroke preveč preprosta. Vidan upravičeno opozarja, da Petroviča ni mikalo analizirati, zakaj so v različnih jugoslovanskih

okoljih zbujala pozornost samo nekatera Byronova dela, ki so bila tudi po večkrat prevedena, druga, čeprav zelo značilna, pa ne. Težišče njegove raziskave je pač Byronovo delo samo po sebi, ne njegove preobrazbe v novih okoljih, pogojene bolj s sprejemajočimi avtorji in njihovo kulturo kakor z avtorjem izvirnika. Tudi problematiko intertekstualnosti je Petrovič zanemaril bolj, kakor bi pričakovali glede na njegovo dobro poznavanje prepletenosti Byronovih neposrednih in posrednih vplivov, zlasti prek Puškina, Lermontova, Mickiewicza in Heineja. Dela teh znamenitih byronistov so naši pesniki spoznavali hkrati z Byronovimi ali celo pred njimi, toda ugotavljanje tovrstnih razmerij bi seveda razpravo močno zapletlo in podaljšalo. – Poenostavljena, večkrat čisto impresionistična je ocena prevodov. Zdi se, da Petrovič ni imel pravega posluha za sporočilnost oblike, ki je v Byronovih delih zelo izrazita, in mu je bilo zato včasih vseeno, ali prevodi ohranjajo verz, rime in druge figure Byronovih izvirnikov, ali pa povzemajo njihovo vsebino nevezano, včasih kar v prozi.

Poseben problem je jugoslovanski koncept Petrovičeve primerjalne študije, ki je razberljiv na eni strani iz njegove rabe pojma »Jugoslovani« in iz pojmovanja »jugoslovanske književnosti«, na drugi strani pa iz njegovega prikaza slovenskih, hrvaških in srbskih byronistov. Ta je, kakor že omenjeno, nepristranski, oprt na neprikrojene podatke, brez težnje po zamolčevanju nacionalne pripadnosti posameznih avtorjev in jezika, v katerem so pisali svoja dela, brez vzpostavljanja kakršnihkoli neliterarnih hierarhičnih razmerij. Zato bi lahko monografijo na prvi pogled celo imeli za nekakšno predhodnico današnje porajajoče se primerjalne jugoslavistike. Vendar dejansko ne gre

za to. Petrovičev namen ni primerjalna obdelava več bližnjih si nacionalnih književnosti, ampak, kakor ugotavlja Vidan, prikaz vrste posameznih srbskih, hrvaških in slovenskih literatov, paralelno obravnavanih v treh zapovrstnih obdobjih, toda zunaj kontekstov njihovih treh nacionalnih književnosti. Srbi, Hrvati in Slovenci so mu Jugoslovani, kar seveda ni sporno. Že nekoč sporno, danes popolnoma nesprejemljivo pa je prištevati njihovo leposlovje eni sami, »skupni« jugoslovanski književnosti – in Petrovič to dela, ker vedno rabi ta pojem v edninski, ne množinski obliki. Zanimivo, da mu je »jugoslovanska književnost« praktično književnost Jugoslavije, pojmovane kot države Srbov, Hrvatov in Slovencev – Makedoncev in makedonskega jezika nikjer ne omenja; toda hkrati mu je tudi književnost južnih Slovanov, med katere poleg Slovencev, Hrvatov in Srbov spadajo vsaj še Bolgari: ko omenja byronizem v bolgarski književnosti, se namreč opravičuje, da mu ga iz čisto praktičnih, ne iz načelnih razlogov ni uspelo izčrpeje obravnavati v glavnem, jugoslovanskem delu, kamor pravzaprav bolgarska književnost spada tako kot »književnost ostalih jugoslovanskih pokrajin« (n. d., 1931, str. 120).

Pripomniti kaže, da edninska raba pojma »jugoslovanska književnost« ni slučajna, saj na drugi strani Petrovič ne piše o »evropski književnosti«, temveč o »evropskih književnostih« kot o književnostih različnih evropskih narodov v različnih jezikih (prim. n. d., 1931, str. 66, 121, 125). Jugoslovani, tj. Srbi, Hrvati in Slovenci, mu niso narodnostno in jezikovno različni, temveč enotni – živijo v različnih pokrajinah, govorijo sicer dva različna »dialekta«, srbsko-hrvaškega in slovenskega, toda en sam, jugoslovanski jezik. Jugoslovanska književnost

je torej povezana z državo Jugoslavijo, toda obenem anahronistično postulirana že v čas pred njenim nastankom. Različen potek in različna usmerjenost hrvaške, slovenske in srbske književnosti je prezrta iz navdušenja nad novo skupnostjo, ki jo Petrovič pojmuje zlasti kot dokončno osvoboditev izpod stoletnega avstroogrskega in turškega jarma.

Nerodno je, da se neustrezna terminologija najbolj določno pojavlja prav v naslovih koristnih preglednic, dodanih besedilu monografije (*Spisak jugoslovenskih prevoda iz Bajronove poezije složen hronološki prema godini objavljivanja*, str. 191–194, in *Spisak jugoslovenskih prevoda iz Bajronove poezije složen prema originalnim naslovima prevedenih pesama*, str. 195–198), in v angleškem povzetku, namenjenem predvsem informiranju bralcev, ki ne znajo srbsčine (*An Abstract of the Book »Lord Byron in Yugoslav Literature«*, str. 227–229; npr.: »various Yugoslav dialects, Serbo-Croatian and Slovenian«, »Childe Harold /.../ has never been wholly translated into Yugoslav«). Dezinformacija o »jugoslovanski književnosti« in »jugoslovanščini« gre seveda na Petrovičev rovaš, prav pa bi bilo, da bi redakcija vsaj razločno opozorila na dejansko stanje, če že napak ni popravila in tega pojasnila v ustrezni opombi.

Škoda je tudi, da očitno ni bilo časa za temeljito korekturo besedila in prilog, saj je v obojem ostalo precej tiskarskih škratov – deloma v prid »jugoslovanščini«, deloma drugačnih. Tako npr. v citatih Prešernovih verzov beremo »sreče« namesto »sreče«, »kregulja« namesto »kragulja« (str. 63), »praznot« namesto »praznoti« (str. 64), »nemčke« namesto »nemške«, »Ruckerta« namesto »Rückerta«, »najavqena« namesto »najavljena« (str. 65) in po Pir-

jevčevi izdaji Prešernovih poezij posneto »veselje« namesto »vesel je«, ki seveda temeljito spreminja pomen 3. verza v 10. odstavku prevoda Byronove *Parizine*. Jerišev prevod *Hebrejskih melodij* je trikrat naveden za naslovom *Jevrejske melodije* (str. 20, 191, 196), od tega dvakrat v bibliografskem citatu.

Ob sicer skrbni navedbi vseh sodelujočih v kolofonu ali na naslovni strani manjka podatki o razmerju med knjigama, ki imata obe enak naslov, čeprav nista enaki – to utegne pač sistematično zavajati k napačni domnevi, da je tista iz leta 1989 druga izdaja besedila, ki je prvič izšlo leta 1931.

Prav bi bilo, če bi morda redaktor Bojan Jovič, ki je gotovo z ne-

malo truda priredil Petrovičev rokopis za tisk, na to vsaj naknadno opozoril tako, kakor je ob prvem delu storil avtor s priloženim seznamom napak in njihovih popravkov na posebnem lističu, vloženem v knjigo. Priložnost se ponuja ob predvidenem izidu zbornika prispevkov za mednarodno znanstveno srečanje o Byronu in byronizmu v jugoslovanskih književnostih, ki ga je konec leta 1989 v izrecni navezavi na Petrovičevo monografijo, kot njeno sodobno dopolnilo, priredil v Beogradu Institut za književnost i umetnost. Zdi se, da bi bilo to potrebno iz spoštovanja do Petrovičevega in do Byronovega dela, pa tudi zaradi pravilne obveščenosti njunih bralcev.

Majda Stanovnik

NOVOSTI IZ KNJIŽNICE ODDELKA ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJO

ADAM Jean-Michel: *Le texte descriptif: poétique historique et linguistique textuelle, avec des travaux d'application et leurs corrigés.* – Paris: Nathan, 1989

ADAM Jean-Michel: *Le texte narratif: traité d'analyse textuelle des récits (avec des travaux pratiques et leurs corrigés).* – Paris: Nathan, 1989

ASPECTS of the empirical study of art and media: papers from the 1st IIGEL Conference, University of Siegen, 1987. – Amsterdam: North-Holland, 1989

BARTHES Roland: *Carstvo znakova.* – Zagreb: August Cesarec, 1989

BELSEY Catherine: *The subject of tragedy: identity and difference in renaissance drama.* – London; New York: Methuen, 1985

BERMAN Art: *From the new criticism to deconstruction: the reception of structuralism and post-structuralism.* – Urbana; Chicago: University of Illinois press, 1988

BETTI Emilio: *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka.* – Novi Sad: Književna zajednica, 1988

BISHOP John: *Joyce's book of the dark: Finnegans Wake.* – Madison: The University of Wisconsin press, 1986

BRAUNECK Manfred: *Theater im 20. Jahrhundert: Programmschriften, Stilperioden, Reformmodelle.* – Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1989

BREUER Rolf: *Tragische Handlungsstrukturen: eine Theorie der Tragödie.* – München: Wilhelm Fink, 1988